

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Юридичний факультет

Кафедра теорії та історії держави і права

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни

«ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА»

на тему:

**«МІСЦЕ ТА РОЛЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ
УКРАЇНИ В СИСТЕМІ СУДОЧИНСТВА»**

Виконала: ст.гр. ПР-13

О.В. Зигрій

Перевірила: к.ю.н., доцент

В.М. Кравчук

Тернопіль – ТНЕУ – 2017

ЗМІСТ

Вступ	3
1. Судова влада в Україні: структура та призначення	5
1.1. Поняття та структура судової влади України	5
1.2. Конституційне судочинство в Україні та процес його реформування.	10
2. Конституційний Суд України як орган конституційної юрисдикції	17
3. Значення діяльності Конституційного Суду в Україні	25
Висновки	29
Список використаної літератури	31

ВСТУП

Актуальність теми. Українське суспільство давно чекає на якісне та незалежне судочинство, позбавлене політичного впливу та тиску. Загально відомо, що тлумачення норм Конституції і законів України покликаний досягти Конституційний Суд України, який залежить від правового регулювання, поглиблення конституційного судочинства. Саме тут знаходить реалізацію верховенство права як важливий конституційний принцип діяльності органів державної влади у демократичній, правовій державі. Це надто важливо в сучасних умовах, оскільки стосується захисту через право конституційного ладу в державі, цінностей демократії, гарантованих Основним Законом України, визначених ним прав і свобод людини і громадянина.

На жаль, сьогодні рівень довіри населення України до судових органів критично низький. Якщо загалом судовій системі України довіряють тільки 8 % громадян, то конституційному судочинству, за відомостями Фонду «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» у грудні 2015 р., цілком довіряють узагалі лише 1 % громадян України. Експерт Центру політико-правових реформ і групи Конституційна реформа Реанімаційного пакета реформ Ю. Кириченко зазначає: «У 2015 р. КСУ прийняв сім рішень, кожне з яких коштувало суспільству 8 млн 432 тис. грн. У 2016 р. Конституційний Суд прийняв вісім рішень, кожне з яких коштувало суспільству вже 9 млн 361 тис. грн. Протягом 20 років функціонування Конституційного Суду владі траплялося блокувати його роботу повністю, втручатися в його діяльність, використовувати його для узурпації влади». На її думку, сучасне конституційне судочинство в Україні вкрай слабе й неефективне.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Науково-теоретичну базу дослідження становлять праці вчених із загальної теорії держави і права С. С. Алексєєв, А.В. Баран, О. В. Бойков, Н. М. Варламова, А.В. Грубінко, А. В. Дмитрієв, М. С. Кельман, В.М. Кравчук, М.В. Кравчук, В. В. Лазарєв, О. Г. Мурашин, Т.О. Подкопенко, В.З. Ухач, Н. Г. Хома та інші. Однак, проблеми в роботі Конституційного Суду України багато у чому пов'язані з недосконалістю

законодавства, яким урегульовано його діяльність. Тож зміни в організації роботи Конституційного Суду України в системі судочинства є сьогодні надзвичайно актуальними та потребують подальшого вивчення та дослідження.

Мета дослідження – проаналізувати роль та місце Конституційного Суду України в системі судочинства.

У процесі написання роботи основними *завданнями* є:

- розкрити суть та призначення судової влади в Україні;
- охарактеризувати Закон України «Про судоустрою та статус судів»;
- дослідити становлення конституційного судочинства в Україні та відобразити процес його реформування;
- виокремити сутність та повноваження Конституційного Суду України;
- визначити значення діяльності Конституційного Суду України.

Об'єктом дослідження слід вважати сучасну систему судочинства України.

Предметом дослідження є Конституційний Суд України, його місце та роль в судочинстві.

В процесі написання роботи були використанні чинні нормативно-правові акти, а також навчальні та періодичні джерела.

1. Судова влада в Україні: структура та призначення

1.1. Поняття та структура судової влади України

Судова влада є однією з трьох гілок влади будь-якої сучасної демократичної держави. Вперше поняття „судова влада” появилось у Декларації про державний суверенітет України, у розділі третьому якої передбачалось, що „державна влада в Республіці здійснюється за принципом її розподілу на законодавчу, виконавчу та судову” [1, с. 154]. Задекларувавши основи організації публічної влади та державного устрою, перед країною було поставлено одне з першочергових завдань – побудова самостійної судової влади. В подальшому вищезазначений документ послужив основою для Конституції України, ст.6 котрої також вказує: „Державна влада в Україні здійснюється на основі принципу розподілу законодавчої, виконавчої і судової влад” [4]. Судова влада, як і інші гілки державної влади, здійснює свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України.

Судова влада – це самостійна й незалежна гілка державної влади, яка створюється для вирішення на основі закону і ним визначених соціальних конфліктів, що виникають між державою і громадянами, між громадянами, юридичними особами, а також для здійснення контролю за відповідністю законів Конституції, для захисту прав громадян у їх стосунках з органами виконавчої влади та їх службовими особами, для контролю за дотриманням прав і свобод громадян під час розслідування злочинів та проведення правоохоронними органами оперативно-розшукової діяльності, а також дія встановлення найбільш важливих юридичних фактів і станів [5, с. 29].

Судова влада, будучи самостійною і незалежною гілкою державної влади, володіє цілим рядом ознак, що розкривають її суть, дозволяють відмежувати її від інших гілок державної влади. До цих ознак судової влади слід віднести:

1) Державний характер судової влади. Державний характер судової влади впливає зі ст.6 Конституції України відповідно до якої судова влада є однією з

трьох гілок державної влади. Судова влада, як і інші гілки державної влади, здійснює свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України.

2) Незалежність, самостійність та відокремленість судової влади. Незалежність судової влади – це принцип ефективної діяльності суду, що вільний від будь-якого зовнішнього чи внутрішнього впливу з боку органів законодавчої та виконавчої влади, фізичних та юридичних осіб. Незалежність судової влади обумовлюється конституційним розподілом влади. Судова влада виконує притаманні їй функції правосуддя та контролю незалежно від інших гілок влади, не підпорядковуючись їм [12, с. 42].

Самостійність означає відсутність будь-якого підпорядкування судів та потреби затверджувати їх рішення. Суди займають особливе становище в державному механізмі, що обумовлено особливостями виконуваних їм функцій, специфікою умов і порядку їх діяльності. Вони не входять до будь-якої іншої системи державних органів.

Відокремленість судової влади впливає з її незалежності і самостійності. Забезпечення діяльності судів здійснюють органи державної влади, які належать не лише до судової, а й до законодавчої та виконавчої влади. Зокрема, з боку законодавчої влади здійснюється визначення судової системи, компетенції органів, які її утворюють, статусу суддів, розмірів фінансування судової системи з державного бюджету, формування суддівського корпусу.

3) Виключність судової влади – означає, що жоден орган державної влади окрім суду не може вирішувати усі правові суперечки та приймати рішення, здійснюючи правосуддя.

Держава доручає тільки судам приймати рішення з конкретних цивільних, господарських, кримінальних та адміністративних справ, що підкреслює виключність судових рішень. Тільки органи судової влади можуть застосовувати державні примусові заходи, такі як визнання особи винною, призначення покарання.

4) Єдність судової влади. Судова влада в Україні належить судам, що становлять єдину судову систему. Єдність судової влади забезпечується сукупністю

нормативно-правових актів, що регулюють питання судоустрою та судочинства, мають єдиний механізм дії на усій території України.

5) Судова влада здійснюється на основі і у відповідності з вимогами процесуального закону та на основі певних принципів. Саме процесуальний закон детально регламентує процедуру розгляду справ у суді, гарантуючи дотримання прав і законних інтересів всіх учасників судового розгляду, недопущення порушень закону і суб'єктивізму. Порушення процесуальних норм є підставою відміни рішень суду.

Судова влада здійснюється на основі певних принципів, встановлених нормами міжнародного та внутрішнього права.

6) Судовій владі належить функція контролю [12, с. 42-45]. Судова влада має право на здійснення контролю за відповідністю законів Конституції, для захисту прав громадян у їх стосунках з органами виконавчої влади та їх службовими особами, а також для контролю за дотриманням прав і свобод громадян під час розслідування злочинів та проведення правоохоронними органами оперативно-розшукової діяльності.

7) Виконання вимог суду і виконання його рішень забезпечується силою держави. У разі потреби відповідні органи і посадові особи можуть застосувати відповідні заходи для реалізації рішень і вимог суду.

Структуру судової системи України складають такі основні елементи:

1) всі суди України, утворені в порядку, визначеному Конституцією та законами України;

2) органи суддівського самоврядування;

3) органи судового адміністрування: Державна судова адміністрація та її територіальні управління; апарати судів;

4) інші допоміжні органи, що сприяють ефективній організації та функціонуванню судів України: Вища кваліфікаційна комісія суддів, Вища рада юстиції.

Охарактеризуємо кожний із означених структурних елементів судової системи.

Так, відповідно до ч. 3 ст. 124 Конституції України судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції [1, с. 15].

Отже, першу ланку судової системи складають всі суди, що функціонують на території України.

У відповідності до принципів територіальності, інстанційності та спеціалізації систему судів загальної юрисдикції складають:

- 1) місцеві суди;
- 2) апеляційні суди;
- 3) вищі спеціалізовані суди;
- 4) Верховний Суд України [7, с. 42].

Місцевими загальними судами є районні, міжрайонні, районні у містах, міські та міськрайонні суди. Місцевими господарськими судами є господарські суди Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя. Місцевими адміністративними судами є окружні адміністративні суди, а також інші суди, передбачені процесуальним законом [7].

Місцеві суди є основною ланкою системи судів та першою інстанцією при вирішенні більшості цивільних, кримінальних, адміністративних справ та справ про адміністративні правопорушення. Апеляційні суди утворюються як суди другої (апеляційної) інстанції, однак у визначених законодавством випадках вони можуть розглядати справи і як суди першої інстанції.

Вищими спеціалізованими судами є: Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищий господарський суд України, Вищий адміністративний суд України [2]. Верховний Суд України є найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції України, який забезпечує єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом [2]. Таким чином, суди загальної юрисдикції є основними органами, на які покладається здійснення всіх видів судочинства, крім конституційного.

Отже, суди всіх інстанцій та видів спеціалізації є стрижнем судової системи України, навколо якого утворюються та функціонують інші структури.

Однією з них є органи суддівського самоврядування. Відповідно до ч. 2 ст. 125 Закону «Про судоустрій і статус суддів» суддівське самоврядування в Україні здійснюється через:

- 1) збори суддів місцевого суду, апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду, Верховного Суду України;
- 2) Раду суддів України;
- 3) з'їзд суддів України [2].

Сутність та основне призначення суддівського самоврядування як структурної ланки судової системи полягає в тому, що така форма організації управління внутрішніми справами судів у найбільшій мірі забезпечує збереження незалежності та самостійності кожного окремого судді та всієї судової системи. У зв'язку з цим, можна констатувати той факт, що суддівське самоврядування є важливим та незамінним структурним елементом судової системи України.

Не менш важливу роль у судовій системі відіграють органи судового адміністрування, зокрема, Державна судова адміністрація та її територіальні управління, а також апарати судів. Згідно з ч. 1 ст. 148 Закону «Про судоустрій і статус суддів» Державна судова адміністрація України є органом у системі судової влади, який здійснює організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади у межах повноважень, установлених законом [2].

Територіальні управління Державної судової адміністрації функціонують на рівні областей та місті Києві. Апарати судів утворюються при кожному суді.

Органи та структури суддівського адміністрування відіграють у судовій системі роль організатора нормальної роботи судів та суддів, вирішуючи питання фінансування судів, їх матеріально-побутового забезпечення, узагальнення судової статистики та інших питань, пов'язаних із забезпеченням та створенням належних умов для роботи кожного судді.

Останню структурну ланку в судовій системі України займають такі органи, як Вища кваліфікаційна комісія суддів, Вища рада юстиції, Національна школа суддів та ін. Ці органи, в основному, здійснюють функції, пов'язані із кадровою роботою, із забезпеченням судової системи якісними

високопрофесійними суддями, із здійсненням їх підготовки, підвищенням кваліфікації, а також забезпеченням дисципліни.

Отже, наведена структура судової системи України включає в себе не тільки суди всіх ланок та рівнів, але і допоміжні органи та структури. Слід зазначити, що згідно чинним законодавством України до структури судової системи мають входити присяжні та народні засідателі.

Структуру судової системи України слід розглядати як цілісну та взаємоузгоджену сукупність її елементів.

Стрижнем цієї структури є суди, навколо яких утворюються та функціонують різні органи, які покликані здійснювати та організовувати кадрове, інформаційне, фінансове та інше забезпечення судів, утворюючи умови для їх нормальної та ефективної роботи.

1.2. Конституційне судочинство в Україні та процес його реформування

Закон України „Про судоустрій і статус суддів” прийнято Верховною Радою України 2 червня 2016 року. Закон про судоустрій набрав чинності 30 вересня 2016 року одночасно зі змінами до Конституції України щодо правосуддя.

Закон істотно змінює структуру судової системи України, процедуру призначення, звільнення і притягнення до відповідальності суддів, має свої переваги та недоліки.

Важливими є положення Закону, які спрямовані на деполітизацію судової системи. Після набрання чинності Законом про судоустрій політичні органи не можуть впливати на суддівську кар'єру. Повноваження від Президента і Верховної Ради України щодо переводу, звільнення суддів, надання згоди на їх арешт і утримання під вартою перейшли до Вищої ради правосуддя. Призначати суддів тепер буде Президент України за поданням Вищої ради правосуддя.

Крім цього, Президент України позбавляється повноважень щодо утворення та ліквідації судів своїм указом.

Закон передбачає перехід до триланкової судової системи та визначає роль Верховного Суду в Україні як суду касаційної інстанції, а у певних випадках, – як суду першої або апеляційної інстанції. Крім цього, у складі Верховного Суду буде діяти Велика Палата, яка здійснюватиме уніфікацію судової практики та вирішення юрисдикційних спорів. Практики вважають це позитивним кроком, оскільки трансформування вищих спеціалізованих судів в підрозділи Верховного Суду України сприятиме забезпеченню єдності судової практики та однакового застосуванню законодавства [7, с. 47].

Головною метою Закону є комплексне та докорінне реформування судової системи України відповідно до міжнародних стандартів, підвищення рівня незалежності суддів та посилення відповідальності суддівського корпусу перед суспільством, а також створення необхідних умов для здійснення правосуддя на засадах верховенства права.

Серед ключових нововведень, що впроваджені вказаним Законом, можна виділити наступні:

- перехід до триланкової судової системи, що складається з місцевих судів, апеляційних судів і Верховного Суду як суду касаційної інстанції, в складі якого будуть діяти чотири касаційні суди, що будуть здійснювати розгляд справ у касаційному порядку за відповідною спеціальністю, та Велика Палата, функцією якої є уніфікація судової практики та вирішення юрисдикційних спорів;

- ліквідація існуючих і створення нових спеціалізованих судів - Вищого суду з питань інтелектуальної власності та Вищого антикорупційного суду, які будуть діяти як суди першої інстанції;

- підвищення вікових та професійних цензів до кандидатів на посаду судді, удосконалення конкурсного принципу призначення судді на посаду;

- скасування призначення суддів на п'ятирічний термін;

- запроваджено процедуру призначення суддів на посаду виключно за результатами публічного конкурсу та кваліфікаційного оцінювання;

- призначення суддів на посаду відбувається Президентом України за поданням Вищої ради правосуддя;

- передбачено значне підвищення розміру суддівської винагороди та змінено умови отримання і розмір щомісячного довічного грошового утримання судді після його відставки;

- запровадження моніторингу способу життя судді та обов'язкового щорічного декларування родинних зв'язків та доброчесності судді;

- розширення переліку підстав для звільнення суддів, зокрема, в разі порушення суддею обов'язку підтвердити законність джерела походження майна;

- запровадження обмеження суддівського імунітету та встановлення юридичної відповідальності за дії, вчинені поза професійною суддівською діяльністю, на загальних засадах.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» набуває чинності одночасно із Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» наприкінці вересня поточного року. Водночас, Закон передбачає, що утворення Верховного Суду та призначення суддів Верховного Суду за новим порядком повинно відбутись протягом 6 місяців після набуття чинності Законом, а для утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності та Вищого антикорупційного суду та проведення конкурсу на посади суддів у цих судах відведено 12 місяців. Верховний Суд України із новою структурою і новим складом повинен був запрацювати у першому кварталі 2017 року.

Верховний Суд, створений за новими правилами, починає свою роботу за умови призначення щонайменше шістдесят п'яти суддів Верховного Суду, а до настання цього моменту продовжують діяти в межах своїх повноважень Верховний Суд України, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищий господарський суд України та Вищий адміністративний суд України.

Набір суддів до найвищого судового органу здійснюватиметься за конкурсом. В конкурсі на посаду судді Верховного Суду зможуть брати участь як діючі судді, так і кандидати з не менш ніж 10-річним стажем наукової роботи у сфері права або адвокатської діяльності [2].

Можливість призначення особи без досвіду роботи суддею на посаду судді Верховного Суду як найвищого органу, який повинен забезпечувати сталість та єдність судової практики, може негативно вплинути на якість правосуддя.

Законом передбачено оновлення і місцевих судів. Усі районні, міжрайонні, міські суди замінять окружні суди. Згідно з Законом про судоустрій місцевими загальними судами є окружні суди, місцевими господарськими – окружні господарські суди, місцевими адміністративними – відповідні окружні суди. Апеляційні суди, які створюються в апеляційних округах, розглядають цивільні та кримінальні справи. Апеляційні господарські та адміністративні суди розглядають справи відповідних категорій. У складі апеляційного суду можуть утворюватися судові палати з розгляду окремих категорій справ.

Судова реформа передбачає повну зміну системи обрання суддів, вдосконалює та посилює процедуру кваліфікаційного оцінювання суддів. Наслідком таких змін буде наповнення суддівського корпусу найбільш професійними правниками, що суттєво підвищить якість правосуддя.

Законом України „Про судоустрій і статус суддів” встановлено кваліфікаційні вимоги до кандидата на посаду судді. Так, на посаду судді може бути призначений громадянин України, не молодший тридцяти та не старше шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, володіє державною мовою та відповідає встановленим критеріям професійної компетентності та доброчесності [2].

Судова реформа може залучити до системи юристів, які раніше не мали досвіду роботи у суддівській системі.

Підвищення вимог щодо віку з 25 до 30 років та досвіду роботи з 3 до 5 років до кандидатів на посаду судді повинно підвищити якість правосуддя в нашій країні.

Суддів одразу будуть призначати на посаду безстроково. Призначати суддів безстроково будуть одразу, і не Верховна Рада, як зараз, а президент за поданням Вищої ради юстиції.

Цю раду трансформують у Вищу раду правосуддя, повністю змінивши її склад.

Реформа позбавляє президента права утворювати суди. Натомість це робитиме Верховна Рада окремим законом.

Повноваження суддів, призначених терміном на 5 років до набуття чинності вказаним Законом, припиняються із завершенням терміну, на який вони були призначені.

Потрібно відзначити, що Закон України „Про судоустрій і статус суддів” містить ряд нових механізмів для запобігання корупції в судовій системі: повний моніторинг способу життя судді, обов'язок подання декларацій доброчесності та родинних зв'язків тощо.

Передбачається, що при Вищій кваліфікаційній комісії суддів України буде створена Громадська рада доброчесності, яка сприятиме комісії у встановленні відповідності судді або кандидата на посаду судді критеріям професійної етики та доброчесності [17].

Недоліком Закону України „Про судоустрій і статус суддів” можна відзначити те, що висновки Громадської ради просто потраплятимуть у суддівське дос'є і не матимуть зобов'язувального характеру для Вищої кваліфікаційної комісії суддів. Наприклад, якщо Громадська рада дасть негативний висновок щодо тієї чи іншої кандидатури, то Вища рада правосуддя або ВККС України має право його не враховувати.

Запобіганню корупції в судовій системі має стати підвищення розміру заробітної плати суддям, які пройдуть кваліфікаційне оцінювання. Базовий оклад судді місцевого суду становитиме 30 мінімальних заробітних плат, судді апеляційного, вищого спеціалізованого суду – 50 мінімальних зарплат, Верховного Суду – 75 мінімальних зарплат. Крім того, до базового розміру окладу судді додатково будуть застосовуватися регіональні коефіцієнти. У Законі також передбачені різного виду доплати. У бюджеті на 2017 рік бюджет Верховного суду збільшують удесятеро – до близько мільярда гривень [17].

Проте такі гідні заробітні плати підвищуватимуть поступово протягом наступних трьох років.

Судді призначатимуться виключно за результатами публічного конкурсу та кваліфікаційного оцінювання. Закон вдосконалює процедуру кваліфікаційного оцінювання всіх суддів. Зокрема, оцінювання проводитиметься за критеріями компетентності (професійної, особистої, соціальної тощо), професійної етики та доброчесності. Кваліфікаційне оцінювання за критерієм професійної компетентності буде проводитись з урахуванням принципів інстанційності та спеціалізації.

Важлива новація, яка зачепить майже кожного українця – запровадження винятково професійної адвокатури в судах. Тобто захищати когось у суді зможуть лише адвокати з відповідним посвідченням. Винятки можуть бути тільки у спорах щодо трудових відносин, соціальних прав та у виборчих суперечках.

Наразі інтереси в судах можуть представляти люди і без посвідчення адвоката, але з правовим досвідом.

Ця норма запрацює:

- для Верховного Суду вона стане актуальною з 1 січня 2017 року,
- для апеляційних судів - з 1 січня 2018 року,
- для судів першої інстанції – аж 1 січня 2019 року [17].

Варто зазначити, що Законом України „Про судоустрій і статус суддів” закріплена і нова підстава для звільнення судді з посади – непідтвердження легальності джерел походження майна.

Закон містить ще одну новелу – можливість відрядження судді за його згодою для здійснення правосуддя до іншого суду у визначених Законом випадках (наприклад, надмірна завантаженість суду). Це надасть змогу оптимізувати строк розгляду судових справ в тих судах, де існує надмірна завантаженість.

Потрібно відзначити і створення вищих спеціалізованих судів, а саме: Вищого антикорупційного суду та Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Вказані суди будуть діяти як суди першої інстанції, а їхні рішення зможе переглядати тільки Верховний суд України.

Створення спеціалізованих судів є цілком прогресивною та дуже довгоочікуваною подією в Україні, оскільки дасть змогу швидко та оперативно розглядати спори, віднесені до їх юрисдикції, висококваліфікованими судьями

відповідної спеціалізації. Наприклад, загальновідомою є наявність дефіциту спеціалістів у сфері інтелектуальної власності на посаді судді, тому запровадження суду, який буде спеціалізуватися на розгляді таких спорів, спростить захист прав інтелектуальної власності, зробить вирішення судових спорів з інтелектуальної власності більш передбачуваним та швидким для власників об'єктів інтелектуальної власності.

Закон України „Про судоустрій і статус суддів” передбачає звуження суддівської недоторканності – суддя може бути затриманий без жодного дозволу під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину [2]. Без згоди Вищої ради правосуддя суддя не може бути затриманий до винесення обвинувального вироку суду.

Положення Закону України „Про судоустрій і статус суддів” щодо абсолютної монополії адвокатури на представництво в суді є одними із найбільш дискусійних, оскільки виключне право адвоката на представництво у суді обмежує право особи на вільний вибір захисника своїх прав, що передбачено статтею 59 Конституції України. Такі зміни можна назвати дискримінаційними по відношенню до інших представників правничої професії.

Для розгляду антикорупційних справ у системі правосуддя передбачене створення Вищого антикорупційного суду, який будуть формувати на відкритому конкурсі. Також буде створено окремий Вищий суд з питань інтелектуальної власності.

До цих двох судів громадяни будуть звертатись, оминаючи місцеві суди, а їхні рішення зможе переглядати тільки Верховний суд.

Разом з тим, прийняті зміни в цілому є досить позитивними, їх прийняття є важливим кроком на шляху до створення справді незалежної та справедливої судової системи в Україні.

2. Конституційний Суд України як орган конституційної юрисдикції

Судочинство здійснює Конституційний Суд України та суди загальної юрисдикції. Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні. Суди загальної юрисдикції, які розглядають решту справ: цивільних, господарських, кримінальних, адміністративних – в межах повноважень судової влади. Тому переважна більшість усіх судових справ розглядається судами загальної юрисдикції [11, с. 62].

Конституційний Суд України вирішує конституційно-правові питання. Відповідно до Конституції України, повноваження Конституційного Суду України визначаються тільки Конституцією України.

Законом України визначається порядок організації і діяльності Конституційного Суду України. Конституційний Суд України розглядає питання передбачені статтями Конституції України.

Повноваження Конституційного Суду, згідно Конституції України, поділяються на такі різновиди:

1) Повноваження, пов'язані з вирішенням питань про відповідність Конституції законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Право на таке звернення до Конституційного Суду мають: Президент України, не менш як сорок п'ять народних депутатів України, Верховний Суд України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Верховна Рада Автономної Республіки Крим [10, с. 104-105].

2) Повноваження, пов'язані з офіційним тлумаченням Конституції України та законів України. Мета такого тлумачення полягає в необхідності єдиного розуміння і застосування Конституції та законів. Тлумачення Конституційного Суду України є офіційним і обов'язковим для всіх суб'єктів правовідносин. Здійснюючи тлумачення закону, Конституційний Суд України тільки створює необхідні умови для однакового і неухильного виконання законів. Проте під виглядом тлумачення не повинні ухвалюватися рішення, які за змістом встановлюють нову правову норму.

3) Повноваження, пов'язані з розглядом справ про відповідність Конституції України чинним міжнародним договорам України або тих міжнародних договорів, що подаються до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість.

Звертатись із запитом до Конституційного Суду має право Президент України та Кабінет Міністрів України. Конституційний Суд виносить рішення з цього питання у вигляді висновку. Формами звернення до Конституційного Суду України є конституційне подання та конституційне звернення.

Згідно Закону «Про Конституційний Суд України», *конституційне подання* – це письмове клопотання до Конституційного Суду про визнання правового акта або окремих його повноважень неконституційними, про визнання конституційності міжнародного договору або про необхідність тлумачення Конституції України та законів України [14].

Конституційне звернення – це клопотання до Конституційного Суду України про необхідність офіційного тлумачення Конституції та законів України з метою забезпечення реалізації або захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина, а також прав юридичній осіб. Конституційне звернення також подається в письмовій формі. Суб'єктами конституційного звернення визнаються громадяни України, іноземці, особи без громадянства та юридичні особи.

Діючи відповідно до своєї компетенції, Конституційний Суд України ухвалює рішення з питань, порушених у конституційному поданні щодо відповідності чи невідповідності законів, інших нормативно-правових актів, що розглядаються, Конституції України. Якщо в процесі розгляду справи виявлено невідповідність Конституції інших нормативно-правових актів або окремих їх положень, а не тих, щодо яких відкрито провадження у справі, але які суттєво впливають на прийняття рішення чи надання висновку у справі.

Конституційний Суд має право ухвалити рішення щодо неконституційності актів або окремих їх положень.

Конституційний Суд України з питань, передбачених Конституції України, ухвалює рішення, які є обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені.

Невиконання рішень Конституційного Суду зумовлює настання відповідальності згідно з чинним законодавством. Рішення Конституційного Суду України на відміну від рішень судів загальних юрисдикцій повинні відповідати закону.

Судді Конституційного Суду України завдяки закону більш точно спроможні розкрити значення його, зміст, який може бути більш широким чи більш вузьким, ніж буквальне текстуальне вираження правової норми. Судді Конституційного Суду України повинні враховувати суспільно-політичні зміни, що відбулися, вироблені в певній правовій системі уявлення про правові цінності, загальні принципи права.

Відповідно до ст. 152 Конституції України, закони та інші правові акти за рішенням Конституційного Суду України можуть бути визнані неконституційними повністю чи в окремій частині, якщо вони не відповідають Конституції України або якщо була порушена встановлена Конституцією України процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності. Такі акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність [1, с. 19].

Для порівняння зазначимо, що обсяг повноважень конституційних судів органи конституційної юрисдикції в європейських країнах є істотно ширшим за компетенцію Конституційного Суду в Україні й охоплює питання захисту не лише Конституції, а всього нормативного порядку, включно з його міжнародно-правовою складовою. Останнє є значущим для держав, котрі є членами ЄС і в яких міжнародні договори та рішення наднаціональних органів є складовими правового порядку.

Обсяг повноважень конституційних судів дозволяє їм здійснювати активну діяльність у напрямі не лише охорони Конституцій, а й в удосконаленні національних правових систем вказаних держав [1, с. 15-19].

Юрисдикція національних судів може поширюватися на правовідносини, що виникають за межами держави.

Компетенцію судів законодавство України визначає не лише за їх спеціалізацією, але й за рівнем, яке займає певний суд у судовій системі України.

Зокрема, цьому питанні ст. 22, 27, 32, 38 чинного Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [2].

Як вже говорилося, найвищим судом у системі загальної юрисдикції є Верховний Суд України. Науковці стверджують, що саме в Конституції, а не в інших законодавчих актах має бути чітко зазначено, що основним призначенням Верховного Суду України є забезпечення однакового застосування законодавства.

Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 30 вересня 2016 р. запровадив зміни до Конституції щодо правосуддя, встановлює норми щодо підстав і порядку звернення до Суду, процедури розгляду ним справ і виконання рішень Суду, а також інституту конституційної скарги – нового додаткового механізму захисту прав і свобод людини.

Існує у нововведенні створення нового засобу юридичного захисту прав особи – конституційної скарги. Встановлено, що подати конституційну скаргу зможе фізична або юридична особа за умови, що остаточне судове рішення в її справі набрало чинності після 1 жовтня 2016 р., і з дня набрання ним законної сили сплинуло не більше трьох місяців, а також було використано всі національні засоби юридичного захисту.

Закон дещо змінює повноваження Конституційному Суду України. Так, КСУ надаються нові повноваження: надання висновку про відповідність Конституції України питань, які пропонуються винести на всеукраїнський референдум за народною ініціативою; за конституційною скаргою – вирішення питань про конституційність та/або їх окремих положень, які застосовано судом в остаточному судовому рішенні у справі.

Венеціанська комісія на засіданні 9 грудня 2016 р. підтримала проект закону України «Про Конституційний суд України» і висловила ряд рекомендацій та певних зауважень. У рішенні зазначається, що «проект Закону, що імплементує зміни до Конституції, є значним кроком вперед у впровадженні європейських стандартів у конституційній юстиції. Комісія вітає конкурсний добір суддів, складання суддями присяги безпосередньо перед Конституційним судом, встановлення часових меж для добору та призначення суддів, звільнення суддів

безпосередньо Конституційним Судом, вилучення норми щодо звільнення судді «за порушення присяги», запровадження інституту конституційної скарги».

Істотною проблемою сучасного конституційного судочинства в Україні є невиконання вердиктів КСУ, на що неодноразово звертали увагу як іноземні, так і українські фахівці.

Серед нововведень законопроекту варто виділити реформовану структуру Конституційного Суду. У складі КСУ діятимуть Велика палата (усі 18 суддів), 2 сенати (по 9 суддів у кожному) та 6 колегій (по 3 судді у кожній). Встановлено, що КСУ є повноважним здійснювати конституційне провадження, якщо в його складі є як мінімум 12 суддів, які отримали повноваження.

У рамках колегій вирішуватимуться питання щодо відкриття конституційного провадження. Постанова про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою, винесена трьома суддями колегії суддів КСУ, є остаточною. Це дасть змогу знизити навантаження на суд і забезпечити надходження на його розгляд обґрунтованих конституційних скарг, які відповідають критеріям прийнятності.

Сенати розглядатимуть питання за індивідуальною конституційною скаргою особи. Сенат суду діятиме як Конституційний Суд України; постанови сенату про відмову у відкритті конституційного провадження у справах за конституційними скаргами є остаточною.

Велика палата буде вирішувати питання щодо конституційності законів України, актів ВРУ, Президента України, КМУ, ВР АРК; офіційного тлумачення Конституції; конституційності законів України (їх окремих положень) за конституційними скаргами фізичних і юридичних осіб у разі відмови сенату від розгляду справи на користь Великої палати; вирішуватиме процесуальні питання, що виникають під час конституційного провадження та інші питання віднесені до компетенції Конституційного Суду.

Ще однією з найважливіших новацій законопроекту є конкурсні процедури добору кандидатів на посади суддів КСУ. Кожен із суб'єктів формування КСУ – Президент, Верховна Рада, з'їзд суддів – створюватиме незалежну конкурсну

комісію, яка і відповідатиме за добір кандидатів на посади суддів КСУ. Члени комісій мають бути правниками з визнаним рівнем компетенції. Кожна Конкурсна комісія за результатами аналізу інформації щодо кандидатів та проведення співбесід надаватиме рекомендації суб'єкту призначення.

Новий законопроект встановлює перелік вимог до кандидатів, які можуть брати участь у конкурсі на посаду судді Конституційного Суду України. Суддею КСУ може бути громадянин України віком від 40 років, який володіє державною мовою, має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у галузі права не менше 15 років. Важливою вимогою є те, що кандидат має бути правником з визнаним рівнем компетентності та мати високі моральні якості. Хоча останній критерій, на думку експертів, є доволі сумнівним, оскільки не має об'єктивного тлумачення.

Встановлено і певні обмежувальні критерії для кандидатів на посаду судді КСУ. Зокрема, не може бути призначена на посаду особа, яка на день призначення або протягом двох років, що передують цьому дню, була членом або займала посаду в політичній партії. Про це зазначає ч. 5 ст. 148 Конституції України, що «суддя Конституційного Суду України не може належати до політичних партій, профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької чи творчої» [8].

У Законі регламентовано і фінансове забезпечення судді КСУ. Посадовий оклад судді КС через поправку під час голосування встановили у розмірі 75 прожиткових мінімумів (замість 75 мінімальних зарплат, як передбачалося у законопроекті). Згідно із документом, судді КС виплачується щомісячні доплати: за вислугу років на посаді – від 20 до 40 % його посадового окладу і за науковий ступінь доктора філософії (кандидата наук) або доктора наук – відповідно 15 і 20 % посадового окладу. Крім того, судді виплачується компенсація за наймання належним чином обладнаного житла за місцезнаходженням суду; витрати, пов'язані з переїздом, а також використання особистого автотранспорту для службових потреб за рахунок бюджетного фінансування Суду [3].

Відповідно до Закону, суддя КСУ без згоди суду не може бути затриманий або триматися під вартою або арештом до винесення судом обвинувального вироку, за винятком затримання судді під час або відразу ж після скоєння тяжкого або особливо тяжкого злочину. При цьому подання про надання згоди на затримання, утримання під вартою або арешт судді вносить у КС генеральний прокурор або особа, яка виконує його обов'язки. Рішення про надання згоди на затримання, утримання під вартою або арешт судді суд приймає на спеціальному пленарному засіданні у формі постанови.

3. Значення діяльності Конституційного Суду в Україні

Конституційний Суд України – єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні. Вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України. Завдання його полягає в гарантуванні верховенства Конституції як Основного Закону держави на всій території України [3].

Рішення КСУ є остаточними: вони не можуть бути оскаржені. Судді Конституційного Суду України за своїм складом відображають паритет трьох гілок влади в державі. Об'єктом конституційної перевірки не можуть бути заяви, звернення та інші акти загальнополітичного характеру, що не мають прямого юридичного значення.

Діяльність Конституційного Суду ґрунтується на засадах незалежності та колегіальності, повноти й усебічності розгляду справ, гласності, обґрунтованості прийнятих рішень, рівноправності суддів, верховенства права [3].

Конституційний Суд приймає рішення та дає висновки з таких питань:

1) конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

2) відповідності Конституції України чинних міжнародних договорів, які вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їхню обов'язковість;

3) додержання конституційної процедури розслідування й розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту в межах, визначених статтями 111 і 151 Конституції України;

4) офіційного тлумачення Конституції України виключно за конституційними поданнями Президента України, щонайменше 45 народних депутатів України, Верховного Суду, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

У юридичній літературі зазначено, що тлумачення юридичних норм є сферою суспільної або державної діяльності, яка здебільшого стосується вироблення в процесі тлумачення конституційно-правової орієнтації в розумінні й обґрунтуванні

права. Тлумачення норм Конституції, яке здійснює Конституційний Суд України, нового змісту не породжує, воно примножує розуміння змісту прав та обов'язків і надає йому офіційного характеру. Офіційна інтерпретація в даному разі забезпечує правопорядок у державі.

До повноважень Конституційного Суду України не належать питання законності підзаконних актів органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим і органів місцевого самоврядування, а також інші питання, віднесені до компетенції судів загальної юрисдикції.

Підставами для прийняття Конституційним Судом України рішення про неконституційність правових актів (повністю чи в їхніх окремих частинах) є:

- невідповідність Конституції України;
- порушення встановленої Конституцією процедури їхнього розгляду, ухвалення або набрання ними чинності;
- перевищення конституційних повноважень під час їх прийняття.

Конституційний Суд України вирішив цілу низку вузлових питань правозастосовної діяльності в Україні, зокрема щодо:

- несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності;
- дня набрання чинності Конституцією України;
- змісту права людини на інформацію;
- права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи;
- визначення результатів виборів у багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі;
- внесення змін до Конституції України;
- порядку голосування та повторного розгляду законів Верховною Радою України; тлумачення терміна „законодавство”;
- зворотної дії у часі законів та інших нормативно-правових актів тощо.

Більш як половина всіх рішень, прийнятих Конституційним Судом, стосувалася офіційного тлумачення положень Конституції та законів України.

Як повідомляє сектор інформаційно-аналітичної роботи Конституційного Суду України, 30 вересня 2016 року набрав чинності Закон України „Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)” від 2 червня 2016 року №1401-VIII. Згідно з цим Законом суттєво змінилися повноваження Конституційного Суду України. Відповідно до нової редакції статей 147, 150 Конституції України Конституційний Суд України не розглядає питань щодо офіційного тлумачення законів України [16].

Конституційний Суд України більше не розглядає конституційні звернення громадян України, іноземців, осіб без громадянства та юридичних осіб. Конституційні звернення, надіслані після 30 вересня 2016 року, повертаються заявникам без розгляду [12; 13].

Офіційне тлумачення Конституції України Конституційний Суд України здійснює виключно за конституційними поданнями Президента України, щонайменше сорока п'яти народних депутатів України, Верховного Суду, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Конституцію України доповнено статтею 151¹, згідно з якою Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України. Конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано.

Крім того, статтю 55 Конституції України доповнено новою частиною, відповідно до якої кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених цією Конституцією, та у порядку, визначеному законом (частина четверта статті 55).

Відповідно до статті 153 Конституції України порядок організації та діяльності Конституційного Суду України, статус суддів Суду, підстави і порядок звернення до Суду, процедура розгляду ним справ і виконання рішень Суду визначаються Конституцією України та законом [12].

Таким чином, розгляд конституційних скарг у Конституційному Суді України розпочнеться після внесення Верховною Радою України змін до Закону України „Про Конституційний Суд України“, якими будуть визначені вимоги до конституційної скарги та процедура її розгляду.

Конституційні скарги, які надходитимуть до внесення змін до Закону України „Про Конституційний Суд України“, зберігатимуться у Секретаріаті Конституційного Суду України і будуть відповідно опрацьовані у Секретаріаті і розглянуті Конституційним Судом України після законодавчого визначення порядку їх розгляду [3].

Наприклад, нещодавно Конституційний Суд України у формі письмового слухання розпочав розгляд справи за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин першої, другої статті 11 Закону України „Про природні монополії“, абзацу п'ятого частини першої статті 12 Закону України „Про електроенергетику“, пункту 4 частини першої статті 3 Закону України „Про державне регулювання у сфері комунальних послуг“, абзацу восьмого статті 13 Закону України „Про питну воду та питне водопостачання“, а також указів Президента України „Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг“, „Про затвердження Положення про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг“ [14].

Як зазначає джерело, суб'єкт права на конституційне подання – Верховний Суд України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними) щодо розгляду вище поданого.

Згідно цього в у конституційному поданні оспорується:

- право Президента України утворювати та ліквідовувати національні комісії регулювання природних монополій, які є державними колегіальними органами;

- завдання національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, щодо забезпечення проведення цінової та тарифної політики в електроенергетиці;
- здійснення державного регулювання діяльності суб'єктів природних монополій та суб'єктів господарювання на суміжних ринках шляхом формування і забезпечення прогнозованості цінової і тарифної політики на ринках, які перебувають у стані природної монополії, та суміжних ринках у сфері тепlopостачання і централізованого водopостачання та водовідведення, перероблення та захоронення побутових відходів, сприяння впровадженню стимулюючих методів регулювання цін, яке є одним із завдань національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері комунальних послуг;
- встановлення тарифів на послуги централізованого водopостачання і водовідведення.

ВИСНОВКИ

У зв'язку з усім вищезазначеним можна констатувати, що роль та місце Конституційного Суду України в системі судочинства окреслює наступне:

1. Судова влада України – це самостійна й незалежна гілка державної влади, яка створюється для вирішення на основі закону визначених соціальних конфліктів, здійснення контролю за відповідністю законів Конституції, для захисту прав громадян у їх стосунках з органами виконавчої влади та їх службовими особами, для контролю за дотриманням прав і свобод громадян під час розслідування злочинів та проведення правоохоронними органами оперативно-розшукової діяльності.

2. Прийнятий Закон України «Про судоустрій і статус суддів» 30 вересня 2016 року урізає повноваження Верховного Суду та істотно змінює структуру судової системи України, процедуру призначення, звільнення і притягнення до відповідальності суддів, має свої переваги та недоліки.

3. Новим інститут в історії української держави виступає конституційне правосуддя, яке сприйняло основні риси європейської моделі конституційного судового контролю, і потребує подальшого вдосконалювання.

4. Водночас Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 р. виключає з повноважень Конституційного Суду України офіційне тлумачення законів України. Це пояснюється тим, що внесення цих змін до Конституції України в правовій системі нашої держави мало місце дублювання функцій тлумачення законів, яке здійснювалося як Конституційним Судом України в межах спеціальної процедури, так і судами загальної юрисдикції під час розгляду конкретних справ і при наданні роз'яснень пленумами вищих судових органів.

5. Роль конституційного суду у правовій і політичній системі сучасної конституційної, демократичної держави є надзвичайно вагомою. Конституційний суд як орган конституційного контролю посідає важливе місце у механізмі легітимації державної влади, оскільки він покликаний захищати закріплені

конституцією суверенні права народу від протиправних дій та рішень органів публічної влади, надаючи їм не лише конституційності, але й легітимності.

6. За своєю сутністю Конституційний Суд України є юрисдикційним судовим органом. Також має правосудну природу і правосудний правовий статус та уповноважений здійснювати конституційне судочинство в Україні. Роль конституційного суду у правовій і політичній системі сучасної конституційної, демократичної держави є надзвичайно ваговою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрейцев В. І. Судово-правова система в Україні: тектологічні проблеми оптимізації функціонування / В. І. Андрейцев // Вісник Вищої ради юстиції. – 2010. – №1. – С. 15-30.
2. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016. - № 31. - с. 545
3. Закон України «Про Конституційний Суд України» від 16.10.1996 № 422/96-ВР// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996. - № 49. - с. 272
4. Закропивний О. В. Деякі питання територіальної побудови системи судів загальної юрисдикції / О. В. Закропивний // Адвокат. – 2012. – №1(136). – С. 38-41.
5. Закропивний О. В. Теоретичні основи територіальної побудови судової системи України / О. В. Закропивний // Закон и жизнь. – 2013. – №1. – С. 28-32.
6. Змінилися повноваження Конституційного Суду України / Конституційний Суд України: офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://ccu.gov.ua>
7. Квасневська Н.Д. Особливості структури судової системи України / Н.Д. Квасневська // Наше право, 2016. - № 1. – с. 42-46
8. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – с. 141.
9. Кравчук В. М. Громадські організації і держава: взаємовідносини в умовах формування громадянського суспільства в Україні (теоретико-правові аспекти): Монографія / В.М. Кравчук. – Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2011. – 260 с.
10. Кравчук М. В. Проблеми теорії держави і права (опорні конспекти): Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – 3-є вид., змін. й доп. / М. В. Кравчук. – Тернопіль: Терно-граф, 2015. – 480 с.
11. Кравчук М.В. Теорія держави і права (опорні конспекти): Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. 3-є – вид., змін. й доповн. / М.В. Кравчук (авт.-упоряд.). – К.: Всеукраїнська асоціація видавців "Правова єдність", 2014. – 608 с.

12. КСУ нагадує про те, що більше не розглядає питань щодо офіційного тлумачення законів України / Юридичний факт : інформаційний портал, від 29.03.2017. – Режим доступу : <http://www.yurfact.com.ua>
13. КСУ позбувся повноважень офіційно тлумачити закони України після проведення частини судової реформи / 112.ua, від 17 листопада 2016. – Режим доступу : <https://ua.112.ua>
14. Москвич Л. М. Становлення та розвиток судових систем / Л. М. Москвич // Вісник Вищої ради юстиції. – 2010. – № 3. – С. 73-81.
15. Нор В.Т. Судова влада в Україні та гарантії її незалежності / В.Т. Нор // Конституційні аспекти судової реформи в Україні: Матеріали науково-практичної конференції. 24-25 березня 2011 р. – Львів: ФОП Кундельський Г.Л., 2011. – 232 с. – с.8-12.
16. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 № 1401-VIII// Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016. - № 28. - с. 532
17. Червоненко В. Старт судової реформи: 10 ключових новацій / В. Червоненко // ВВС Україна, від 30 вересня 2016. – Режим доступу : <http://www.bbc.com>